

Recenzijos



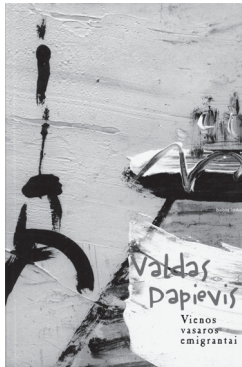
Inga LITVINAVIČIENĖ

Vienos vasaros prasmų ieškojimai

Papievis V. Vienos vasaros emigrantai. Romanas. Vilnius: Baltos lankos, 2003, 384 p.

Valdo Papievio romano „Vienos vasaros emigrantai“ (2003) veiksmas vyksta Paryžiuje, kuriame pagrindinis veikėjas – Valdas – praleidžia vasarą. Legendinio didmiesčio erdvė atsiskleidžia kaip egzistencinės prasmės, savęs ieškojimo labirintas, tampa žmogiško gyvenimo metafora, atspindinčia žmogiškuosius klaidžiojimus, atveriančius labai platų protagonisto išgyvenamų sąmonės būsenų spektrą.

Šimtmečius kurtas miesto mitas atvykėliams siūlo nepaprastą patirčių ir pojūčių įvairovę, žada stebuklą, kurio nuolat tikimasi. Į jį atvažiuoti – tai tarsi išsinerti iš savo senosios odos, atsinaujinti. Pirmųjų atradinėjimų akimirkomis knygos personažus (Valdą, Melanie) pakeri miesto spalvingumas ir kūrybingumas, ypatinga didmiesčio dvasia, į kurią siekiama įsismelkti, ją perprasti, įminti tarsi žaidžiant kortasarišką „Klases“, pasikliaujant intuicija ar atsitiktinumu. Šie intuicijos bei atsitiktinumo – ne – atsitiktinumo (visa, kas atsitinka turi savo slaptąją prasmę) principai atmeta tradicinio „muziejinio“ Paryžiaus maršrutus, kadangi ieškoma savojo Paryžiaus, kuris gali atsiver-



ti netikėčiausiose intuicijos ar atsitiktinumo padiktuotose vietose („išeini ir nežinai, kur atsidursi“ (91 p.): turguose, apleistame kieme, namų langinėse, medžiuose, kvapuose, atsitiktinai pamatytoje senutėje, Senos vandenyse. Margaspalvė miesto freska verčia aikčioti, užsimiršti, miesto burtų pakerėti personažai

netgi kuria „katalogiškus“ žaidimus („Tema – didieji Paryžiaus bulvarai, Tema – Paryžiaus klošarai“ (89 p.), svaigsta nuo skverų, suoliukų, stogų:

„Bet užtekdavo tik priėti prie lango, išvysti kaskadomis lūžinėjančius stogus, staciai ir įkypai slystančius šelmenis – tą žvilgsniu neaprepiamą, į visas puses nusidriekiančią daugybės vieni per kitus išplaukt nebega-

linčių laivų sangrūdą, skaidomą plokščių trapecinių kaminų ir nusmaigstytą apvalių koklinių kaminėlių, ir vėl plūstelėdavo tylus džiugesys, skaidri ramuma“ (104 p.).

Šie lengvabūdiški žaidimai kūrinyje susipina su gana prustiškais protagonisto apmąstymais, kuriais, panašiai kaip M. Prousto kūryboje, siekiama ne tik pamatyti regimąsias įvairių pavidalų puses, bet ir įminti jų slaptąją,

neregimąją, prigimtį. Atrodytų, kad atskiro objekto „iššifravimas“ turėtų padėti atskleisti ir viso miesto paslaptį, giliai į ją įsismelkti, susiliesti su ja patiriant neblėstančią palaimą ar bent jau sugebėti nusakyti jos šaltinį.

Tačiau šis iš prasimanųjų žaidimų nuauštas buvimas mieste kartais slepia ir netikrumo, vienatvės ar atskirties būsenas, kurias iš dalies lemia „*étranger* padėtis“ (88 p.). Iš pažiūros lengvabūdiškas ir žaismingas Paryžius tarsi nepriima, atmeta, neleidžia įsigyventi į jo laisvumą, pabrėžia protagonisto kitoniškumą, aštrina svetimumo pojūtį. Nekartą romane pasikartojantis išryškintu kursyvu parašytas žodis „*étranger*“ slepia dvejoją, užsieniečio ir svetimumo prasmę. Pirmoji prasmė romane akcentuoja naujumo, nepažinumo, siekiamo patirti džiaugsmo, smalsumo parametrus ir sietina su atradinėjamu pozityviuoju miesto įvaizdžiu. Antroji prasmė netiesiogiai susišaukia su A. Camus „Svetimo“ problematika bei Ch. Baudelaire'o poema proza „Svetimas“, juo labiau kad V. Papičio romane atrandame ir bodleriškų debesų įvaizdį, konotuojantį transcendentalaus prasmingumo aspiracijas, esamos realybės paneigimo troškimą. Šių dviejų prasmių dermė lemia romano savitumą, išryškėjantį kaip dviejų skirtingų psichologinių polių – miesto siūlomo džiaugsmo ir atmetimo, nepritapimo kančios – nuolatinis sugretinimas.

Patiriamus negatyviuosius protagonisto išgyvenimus atliepia ir Paryžiaus vaizdas: iš džiaugsmingo, kerinčio miesto jis kartais virsta varginančiu, gniuždančiu, niūriu. Galima pastebėti, kad miestas dažniausiai atspindi protagonisto subjektyvias dvasines būsenas, jo įvaizdis keičiasi pagal veidrodžio efekto principą: „Žvelgė į jį, šitą jaukinamą neprisijaukinamą miestą, o atrodė, kad žvelgia į veidrodį – kurio išgaubtas paviršius atspindi jo paties veidą“ (145 p.). Miesto atradinėjimų prasmė išryškėja kaip savojo „aš“ atradinėjimai, jo fragmentacija (pvz., „tematiškai“ atradinėjamas Paryžius) – kaip atskiros asmenybės dalys, kurias, kaip ir įminti

miesto paslaptį, tarsi bandoma suldyti. Kartais atvaizdas veidrodyje „nutvilko vaiduokliškai svetimais bruožais“ (145 p.) – miestas, kurio, atrodo, neįmanoma prisijaukinti, atsiskleidžia kaip svetimumo būseną pačiam sau išgyvenančio protagonisto, negalinčio prisijaukinti ir savęs paties, atspindys.

Šis išgyvenamo svetimumo, nepritapimo pojūtis iš dalies sietinas su protagonisto priklausymu „lenkų padermei“ – taip klišarė Nathalie vadina visus Rytų europiečius. Trisdešimt septintame puslapyje pateiktame šios „padermės“ apibūdinime akcentuojamos sunkią prasmį ir tariamų beprasmybių kuprą nešančio žmogaus savybės:

„[...] *polonais*² per gyvenimą negali žengt lengvu *pa* žingsneliu, šypsodamas ar pasišaipydamas – nes tai jau įtartina. Negali neideologizuoti tikrovės, viskam būtinas pateisinimas ar pasiteisinimas, aukštesnė arba gilesnė prasmė. Negali atsipalaiduoti, negali užsimiršti, visa be galo svarbu ir reikšminga, taip svarbu ir reikšminga, kad, nors ir ko imtumeisi, iškart klumpi po atsakomybės našta. Paliktųjų, atstumtųjų, išduotųjų kartėlis, kitąkart širdyje vos užgniauziamas įniršis, tragiškos patirties adoravimas ir, skausmingai užlaužus rankas, priekaištingai nebylus kompensacijos lūkestis.“

Sovietinio „prasmingo“ gyvenimo realijų patirtys, diktuojančios nesąmoningą protagonisto elgseną, apsprendžiančios jo „kūno kalbą“, išduodančią nepasitenkinimą ir susivaržymą, neleidžia vaikščioti po Paryžių „lengvu *pa* žingsneliu“, mėgautis gyvenimu. Šitai romane akivaizdžiai išryškėja skirtingų kultūrų bei patirčių priešprieša, kai džiaugsmingas ir laisvas prancūziškas miestas tarsi atmeta kompleksuotą ir džiaugtis nebemokantį emigrantą, „svetimą“. Su gilia širdgėla, nuoširdžiu pavydu Valdas žvelgia į paprastai ir nevaržomai lengvai bendraujančią aktorę iš Lotynų Amerikos, lygindamas ją su savąja tauta: „[...] kada štai taip laisvai, be prietaringo aikčiojimo, be varžymosi dėl tikros ar tariamos savo menkystės, juo labiau – be sa-

vinieką slepiančio pasipūtimo Paryžiaus scenon įžengs ir mano tautiečiai“ (23–24 p.).

Šis akivaizdžiai matomas ir išgyvenamas kompleksuotumo ir laisvumo kontrastas verčia suabejoti nuo vaikystės įskiepytais prasmingumo imperatyvais, prasmės ieškojimais, kurie tarsi atima iš žmogaus gyvenimą, jo džiugesį, „čia ir dabar“ momentą. Prasmingumo troškimas suskaldo ir fragmentuoja pasaulį, padaro jį sunkų, kartais nebepakeliamą: „pačiam nesuvokiamas prasmės ilgesys, dėl kurio kiekviena diena atrodo beprasmė“ (6 p.). Įbruktos ar nesąmoningai ieškomos senosios prasmės ima panašėti į prietarus, lėtai veikiančius nuodus. Protagonistas išgyvena troškimą išsivaduoti iš šio tarsi iš šalies primesto prasmės ieškojimo, ilgisi „žuvyčių akvariume būsenos“, į kurias eina žiūrėti, lyg trokšdamas perimti jų lengvą plaukimą, ne - mąstymo būseną. Žuvyčių akvariume vaizdas („[...] žuvytės nesuka sau galvos nei dėl prasmės nei dėl beprasmybės (15 p.)“ atveria nerūpestingo, aiškaus, paprasto, bet tuo pat metu spalvingo, užburiančio, „beveik prustiško“, gyvenimo paslaptį, atpalaiduoja nuo intelektualizmų svorio: „Pasirodo, tik tiek tereikėjo. Tik nu-eit, tik įsižiūrėt į žuvytes“ (17 p.).

Nuolat prie Senos girdimi tamtamų garsai taip pat simbolizuoja grynąją, kančios, kurios prasmingumu imama vis labiau abejoti, nesuteptą žmogišką prigimtį, kviečia „išnerti į būties pilnatvės zoną“ (22 p.), atsiduoti miesto siūlomam džiaugsmui. Tamtamų garsai, romane virstantys Paryžiaus metafora, miesto gausmu, paneigia sovietinio mazochizmo prasmingumą.

Nors ir intelektualiniame lygmenyje paneigtas, sovietinis paveldas atsiskleidžia kaip labai skausmingas, giliai įaugęs, nevalingai prasiskverbiantis pro kūno kalbą, trumpalaikę emociją. Pastangos jo atsikratyti dažnai atrodo trumpalaikės, kartais visai bergždžios. „Tarybinė Valdo prigimtis“ geriausiai išryškėja jo pokalbiuose su klošare Nathalie, gyvenančia po Senos tiltais. Bendravimas su

visuomenės paribyje gyvenančiu žmogumi taip pat įkūnija pagrindinio veikėjo atskirumą, nepritapimą, vienatvę. Tačiau tuo pat metu jis simbolizuoja ir siekį išsinerti iš pernelyg skausmingos paveldėto prasmingumo odos, tarsi skelbia priimamą iššūkį pasikeisti. Atrodytų, kad visuomeninio gyvenimo normas pamynusi klošarė romane vaidina išminties mokytojo, atveriančio kelią į kitą kultūrą, vaidmenį. Ji parodo „lenkų padermės“ trūkumus („*Polonais* nemoka džiaugtis“ (32 p.); „Ir saldi jums toji kančia, sakyk, juk saldi?“ (33 p.), kviečia nuo jos išsivaduoti: „kartą pripažinęs tikrovę, išmoksti džiaugtis tuo, ką turi...“ (156 p.)

Išsilaisvinimas iš senosiomis prasmėmis persmelkto ankstesniojo „aš“ siūlo naujas patirtis, prasmes, kurių dominante virsta savivokos prasmė, tikrojo, nebeprimesto, „aš“ atradimas bei kūrimas vasarinėje legendinio miesto erdvėje: „ir tarp tų tūkstančių, dešimčių tūkstančių miestų yra vienui vienas, vienintelis miestas, kuris yra tavo, kurį susirasti – tai susirasti save“ (383 p.). Šios paieškos taip pat atsiskleidžia kaip sunkios ir skausmingos, kadangi miestas tai priartėja, tai nutolsta, kartais atrodo tik vaizduotės pagimdyta iliuzija. Panašiais pagreičiais tai artėjama, tai tolstama nuo savęs.

Vasarai einant į pabaigą vis labiau išgyvenamas sielvarto ir vienatvės jausmas, už kurio slypi daiktų ir savęs paties nepažinumo pojūtis. Savęs pažinimas taip pat ima atrodyti iliuzija: „[...] ar siela apskritai pajėgi atsivert, sutrupinti kiautą, o protas – išsilukštent iš taisyklių paties sau prisitaikytų [...]“ (106 p.). Abejonę tikrosios būties išgyvenimo įmanomybe, turinčia atsiskleisti per savęs pažinimą, dar labiau paaštrina vis labiau pastebimas neįveikiamas susvetimėjimas tarp žmonių. Įsivaizduotas bendrumas (meilės Melanie pabaiga, tilto kompanija) pasirodo tariamas, netikras. Mėginimai suprasti kitą nepažinusi savęs išryškėja kaip absurdiški, dvelkiantys subtiliu savo valios primetimu kitam. Meilės patirtys ima panašėti į kito žmogaus užka-

riavimo siekį: „[...] didžiausios ekstazės metu patirt nugalėtojo triumfą?“ (147 p.) Atsiradęs atskirties pojūtis byloja apie „amžinai vieno ir vienišo“ konstantą. Šias protagonisto būsenas atspindintis miestas taip pat vis labiau banalėja, apsitraukia kasdienybė, virsta tipišku didmiesčiu, slegiančiu vaikščiojančių anonimų gausa: „[...] jų, tų veidų ir kūnų, tiek daug, kad jie virsta srautu, šuoru, kuris, vos išėini gatvėn, tave irgi nelyginant vėjo gūsis pagriebia [...]“ „Jau daug geriau pažįstamo miesto vaizdai darosi vis niuresni, tarsi grasinantys „aš“ sunaikinti, keliantys grėsmę, (skenduolis, klošarės neveltis, Melanie krizė) jame gyvenantys žmonės atrodo lyg supančioti, negalintys ištrūkti. Miestas tampa erdve, kurioje žudomasi, kur nuo tilto į Seną mėtomos niekam nereikalingos, tarsi visiškai beprasmės knygos, primenančios žmonių gyvenimus: [...] ir atrodė, kad ne knygos ten plaukia, o gyvenimai – suluošinti, paniekinti, netikėtai išduoti“ (363 p.). Kerinčios miesto vilionės vasaros pradžioje dabar atrodo kaip „akių dūmimas“ (368 p.), protagonisto klaidžiojimais – muselės trunkymasis į stiklą. Šios būsenos įkūnija Valdo nusivylimą ir naujų prasmų, savojo „aš“ ieškojimais („aš“ substancija kaip sendaikčių turgus, kuriame visko varginančiai per daug), kurie, kaip ir miestas ima atrodyti iliuzija, kadangi nėra jokios „ašies“, jokio „centro“ (370 p.), kurie tą „aš“ sudarytų, kuriuos atradęs pasijustum atradęs save.

Vis labiau akcentuojamas miesto niūrumas simbolizuoja ne tik savęs pažinimo fiasco, bet ir ontologinio žmogaus svetimumo pasauliui idėją, amžino nepritapėlio būseną. Žmonės pavadinami tikrųjų namų neturinčiais „amžiniais SDF“³ (324 p.), pasaulis primena viešbutį, įkūnijantį trapų ir laikiną žmogaus buvimą šioje žemėje. *Etranger*, „svetimo“ statusas, romano pradžioje dažniausiai taikytas „lenkų padermei“, dabar išplečiamas iki visų tautybių žmonių, tinkantis tiek Melanie, tiek Nathalie, valdomų tų pačių vienetų ir atskirties būsenų, nerandančių savęs, išgyvenančių neveltį. Tautiniai, kul-

tūrinai skirtumai tarsi nusitrina, praranda savo prasmę, visi personažai tampa „vienos vasaros ir viso gyvenimo emigrantais“ (14 p.), galbūt negrįžtamai praradusiais savo tikrąją tėvynę – nuolat išgyvenamą būties pilnatvę, kurios ilgesys verčia blaškytis ir jaustis vienišais, ieškoti prasmų, o per jas – grįžimo atgal, į biblinį „prarastąjį rojų“.

Romane nuolat generuojamos prasmės ieškojimų idėjos tarsi atspindi Senos vandenynse, sugeriančiuose įvairias personažų būsenas, mintis, aspiracijas. Prie Senos einama žudyti ir ieškoma nusiramimo, išgyvenama ramybė ir depresija, šokama, bandoma suprasti save. Paryžių simbolizuojanti upė įkūnija tekantį laiką, apjungiantį personažus, sulydantį visą romaną. Tas laikas lyg duotas žmogaus susivokimui, gyvenimo įprasminimui. Juodi ir niūrūs Senos vandenys tarsi atspindi būtiškąjį žmogaus dramatiškumą, svetimumą, savęs, kaip ir miesto pažinimo, neįmanomybę. Lėtai plaukiantys Senos vandenys įkūnija žmogiškojo „aš“ tekėjimą, be „ašies, be centro“, nuolat kintantį ir savotiškai tuščią, galintį bet kuo prisipildyti, nuolat atsinaujinti.

Vis dėlto pačioje romano pabaigoje, epilogė, paaiškėja šios, atrodytų, nuviliančios vasaros prasingumas – protagonistas pasilieka Paryžiuje: „Nors vis sakys sau: paliktuinis sykis, dar vieni metai, ir su visam jį palieku, – žinos, kad palikt negalės“ (382 p.). Šis skaitytojui gana netikėtas epilogas tarsi teigia, kad savęs ieškojimais, net ir nerandant apčiuopiamo savęs, „aš“ centro ir ašies, turi prasmę, kad iš tikrųjų svarbūs ne konkrečiai įvardijami rezultatai, o kelias į save, kurį ir simbolizuoja Miestas, neatrandama, bet ieškoma Naujoji Jeruzalė.

Nuorodos

1. étranger – užsienietis, svetimasis (pranc. k.).
2. polonais – lenkas (pranc. k.).
3. SDF – asmenys be nuolatinės gyvenamosios vietos (pranc. k.).